Acc. No. 3278

ఆంధ్ర సంస్థానములు : సాహిత్యపోషణము

(సాహిత్య అకాడమీ బహుమతినందిన రచనము)

డా. తూమాటి దోణప్ప, ఎం. ఏ., పిఎచ్. డి.

బోరవెల్లి

ప్రవేశిక

తెలంగాణా ప్రాంతమునందు ప్రసిద్ధమైన సంస్థానమిది. ఈ సంస్థానాధీశ్వరులు పాకనాటిరెడ్లు. వీరిది మిడిమిళ్ళ గోత్రము. 'ముష్టిపల్లి' అనునది వీరి గృహనామము. పోలుకంటి సోమేశ్వరుఁడు వీరి యిలువేలుపు. గృహ గోత్ర శాఖానామములు సమానముగా నుండుటను బట్టి వీరును గద్వాలసంస్థానాధిపతులును సన్నిహితజ్ఞాతులు కావచ్చును. ఒకప్పుడు స్వతంత్రముగానున్న బోరవెల్లిసంస్థాన మేకారణముననో గద్వాలసంస్థానములో కలిసిపోయినది. బోరవెల్లి సంస్థానాధీశులెవరో నిస్సంతుగా పరమపదింపఁగా సమీపదాయాదులగు గద్వాల సంస్థానాధీశ్వరుల కీ సంస్థానము సంక్రమించియుండవచ్చును.

సంస్థాన చరిత్రము

చింతలపల్లి ఛాయాపతికవి రచియించిన రాఘవాభ్యుదయ ప్రబంధము* లోని అవతారిక యందలి కృతిభర్త వంశావతారవర్ణనము (119–147) మేరకు బోరవెల్లి సంస్థానాధిపతుల పూర్వ చరిత్ర మిట్లున్నది. వీరి మూల పురుషుఁడు నాడగౌడు తమ్మారెడ్డి. బోరవెల్లి రాజధానిగా ఐజసీమను పాలించిన వాఁడీతఁడు. ఈతని భార్య మాచమ్మ. వీరి కుమారుఁడు నల్లారెడ్డి. నల్లారెడ్డికి మల్లాంబ తిమ్మాంబయని యిరువురుభార్యలు. మల్లాంబవలన పెదసోమ, చినసోమ యను నిరువురుపుత్రులును, తిమ్మాంబవలన తమ్మారెడ్డి, పాపారెడ్డి యను నిద్దరు కుమారులును, మల్లాంబయను పుత్రికయును కల్గిరి. నల్లారెడ్డికి తిమ్మాంబవలన జన్మించిన పెదసోమభూపాలునకు లచ్చమాంబవలన వెంకట రెడ్డి యను కుమారుఁడు కల్గెను. పెదసోమభూపాలుని తమ్ముఁడగు చినసోమ భూపాలునకు సంతతియున్నట్లు కానరాదు. చినసోమభూపాలుని భార్యయును, గద్వాల పెదసోమభూపాలుని తనయయుననగు గిరియమ్మ యీ వెంకటరెడ్డిని పెంచి పెద్దచేసినది. ఈ వెంకటరెడ్డియే రాఘవాభ్యుదయ కృతిభర్త. దత్తజనయిత్రి యగు గిరియమ్మముఖమున గద్వాల పెదసోమభూపాలునికి (1663–1712) దౌహిత్రుఁడు గావున వెంకటరెడ్డిని పదునెనిమిదవ శతాబ్ది వాఁడుగా సంభావింపవచ్చును.

*ఆంధ్రప్రదేశ సాహిత్య అకాడమీ, హైదరాబాదు వారి ప్రచురణము, 1965; పరిష్కర్త : డా. బిరుదురాజు రామరాజు.

సాహిత్యపోషణము

బోరవెల్లి సంస్థానాధీశ్వరుల యాశ్రయమున వెలసిన కృతులు రెండు కన్పట్టుచున్నవి. లయగ్రాహి గరుడాచలకవి రచియించిన రామాయణ గాథాత్మక మగు కౌసలేయచరిత్రము అను ప్రబంధము చింతలపల్లి భాయామాత్య రచించిన రాఘవాభ్యుదయమను నాటాశ్వాసముల ప్రబంధమును ముఖ్యములు. పెదసోము భూపాలుని భార్యయగు గిరియమ్మయే కౌసలేయచరిత్ర రచనకు ప్రోత్సాహకు రాలు. బోరవెల్లి సంస్థానాధిపతుల కులదైవమగు శ్రీ కేశవస్వామి కంకితముగా కౌసలేయ చరితము విరచితము. కవిపోషకులగు నీ సంస్థానాధీశుల వంశాను చరిత మిందలి కృత్యవతరణికలో విపులముగా వర్ణింపఁబడినది.

లయగ్రాహి గరుడాచలకవి

గ్రంథస్థనిదర్శనములనుబట్టియు, నితర చారిత్ర కాధారములనుబట్టియు గరుడాచలకవి రమారమి గద్వాల పెదసోమభూపాలునకు సమకాలికుఁడుగాఁ గన్పట్టుచున్నాఁడు.

'శ్రీ విలసిల్లు బోర్వెలిపురిన్ తెలిదీవిని నిల్చు వైఖరిన్
భావము రంజిలన్ నిలిచి భాసిలు కేశవదేవుఁడాత్మవ
త్సేవితతాలయంబునను గూర్మిని నిల్పినరీతి నిల్పుతన్
శ్రీవనితాశిరోమణిని శ్రీ గిరియమ్మ గృహాంతరంబునన్'

అన్నది గ్రంథారంభ పద్యము. తరువాతి పద్యములలో క్రమముగా లక్ష్మీదేవి, సంస్థానాధీశుల కులదైవమగు పోల్గంటి సోమేశ్వరుఁడు, పార్వతి, బ్రహ్మ, సరస్వతి, గణేశ్వరుఁడు స్తుతింపఁబడినారు. 'భారత రామాయణముల్ రచించిన మునీంద్ర శ్రేష్ఠులు' ఎనిమిదవ పద్యమున కీర్తింపఁబడినారు. తొమ్మిదవ పద్యము గీర్వాణభాషాకవిస్తుతిపరము, పదియవపద్య మాంధ్రకవిస్తుతి. ఈ తరువాతి యారు పద్యములలో కవి వంశవర్ణనము కలదు. వీరి మూల పురుషుఁడు మాధవకవి.

'మాధవభక్తియుక్తుఁ డసమానకవిత్వగురుండు కృష్ణరా
యాధిపదత్తసద్గజవరాదిమహాబహుమానశాలి గం
గాధర కీర్తిపాత్రుఁడు జగత్కవిచంద్రుఁడు మత్కులేంద్రుఁడౌ
మాధవుఁ డస్మదాదులకు మాన్యుఁడుగాఁడె తలంచిచూచినన్'

ఈ కృష్ణరాయాధిపుఁడు ప్రసిద్ధుఁడగు కృష్ణదేవరాయలే కానోపు. రాయలచే నిట్లు సత్కరింపఁబడిన ఈ కవి కృతులేవియో అవి యెందుదాఁగినవో తెలియరాదు. ఈ మాధవకవి కాఱవతరమువాఁడు కవి జనకుఁడగు నృసింహకవి. ఇఁక, కవి గురువు 'కాశీ సేతు మధ్యావనీభాగఖ్యాతి విరాజమానుఁడును, మహా

భాష్యాది షట్శాస్త్ర విద్యాగారుఁడును, నరసింహ సత్కవి కుమారాగ్రేసరుఁడును నగు బోర్వెల్లి యోగానంద కవీంద్రుఁడఁట'! తెలంగాణా వాస్తవ్యుఁడును, భగవద్గీతార్థదర్పణకారుఁడునునగు పూడూరి కృష్ణయామాత్యునిగురువగు యోగానందుఁడితఁడే కావచ్చునని సంభావింపఁబడుచున్నది.

బోర్వెల్లిలో వెలసిన కేశవస్వామియే కవికి కలలో కాన్పించి కౌసలేయ చరిత్రమును తన కంకితముసేయుమని యాదేశించెనఁట!

'గిరియమ్మ నాకు మెచ్చుగ
శరణము గట్టించి యొక్కసత్కృతి నాపై
విరచింపఁజేయవలెనని
కరమరుదుగఁ దలఁచినది జగద్ధితమిదియున్'
'ఈ కృతియే మదంకిత మహీనమతిన్ రచియింపఁజేయు మం
చా కమలాక్షియౌ గిరియమాంబకు నే కలలో వచించెదన్
జోకఁగ నీ కభీష్టములు జొప్పడు శ్రీనరసింహమూర్తినై
నీకిలువేలుపై తగిన నీరజనాథుఁడ నేనె బాలకా'

యని కేశవస్వామి యుద్బోధించెనఁట! తెల్లవాఱఁగనే గిరియాంబారాజ్ఞి యాజ్ఞ రాఁగా, కవి యాస్థానమున కరిగి యామె ప్రేరణమున నీకృతిని కైసేసెనఁట! గిరియమాంబ 'కట్టించె కేశవాగారంబు భూమిపైఁ బరగు కుబేరపుష్పకమనంగ, చదివించె విద్యార్థి జనుల కన్నముపెట్టి వేదశాస్త్రపురాణ విద్యలెల్ల'. ఇంకను ఆలయారామ ప్రతిష్ఠాదికము లొనర్చి ప్రశస్తకృతులు వినిర్మింపఁజేసి, సప్తసంతానప్రశస్తినిగాంచినదఁట గిరియమ్మ.

చింతలపల్లి ఛాయాపతి

గిరియమ్మ దత్తపుత్రుఁడు వెంకటపతి. ఈతని కాలమున బోర్వెల్లి సంస్థానాస్థాన కవి చింతలపల్లి ఛాయాపతి. చింతలపల్లివారిది సుప్రసిద్ధపండిత వంశము. వీరి పూర్వుఁడును, మనకవి ఛాయాపతికేడవతరమువాఁడును నగు ఎల్లయ '....సాధుకవితా సిద్ధాంత రాద్ధాంత వాగ్ఖేలా పాటవనిర్జితార్యుఁ'డఁట (రాఘవా, 1–91). '....అచ్యుతరాయలచేత....అగ్రహారము లమోఘములంగొని కామలాపురిన్' (1—92) 'కాపురమున్న ....' (1—93) వాఁడఁట! ఎల్లయసతి అనంతమాంబ 'శంఖవరాగ్రహార రక్షాపరతంత్ర....' (1—93) యై యొప్పినది. వీరి కుమారుఁడు అనంత సమాఖ్యుఁడు 'నిత్యబుధానుకూలి....వరదానవినోది (1—94). ఛాయాపతి ప్రపితామహుఁడగు మూర్తికవి 'విద్యాలంకారుఁడు .... ప్రౌఢాలంకార చక్రవర్తి బహుశాస్త్రాధ్యాపనస్ఫూర్తి ....' (1—99)యఁట. పితామహుఁడగు వీరరాఘవకవి 'విద్యారణోత్సవ నైయాయిక చక్రవర్తి గురు శబ్దజ్ఞానధౌరేయుఁడు....' (1—100)నుఁట! తండ్రియు, పినతండ్రులును

'నూతన కాళిదాసులు....' (1—101) అంటః తండ్రియగు గోపాలకవిప్రశస్తి '...జాములోపల నార్యాశతకంబు వజ్రగిరి గోపాలాంకితంబుగాఁ జేసిన.... కవిరాజు....' అని మధురవాణీవిలాస కృత్యవతారికా విభాగము. మూఁడవ పినతండ్రి వెంకటపతి తనయుఁడు వీరరాఘవకవి మధురవాణీ విలాసకర్త*. నాలుగవ పినతండ్రి అప్పకవి కుమారుఁడు సంజీవకవి చంద్రాంగదోపాఖ్యాన కర్త; మహాచాటు వచః ప్రవీణుఁడు (1-108). ఛాయాపతి మహాబూబునగర మండలమునందలి గంగాపురనివాసి; పదునెనిమిదవ శతాబ్దివాఁడు. వీరరాఘవ కవిపౌత్రుఁడు; గోపాలకవి పుత్రుఁడు. తిరుమల శ్రీనివాసాచార్యు లీతని విద్యా గురువు. సంస్థానాధీశ్వరుఁడగు వెంకటపతి లేక వెంకటరెడ్డి కావ్యకథాశ్రోత. కవికి శేషాచలస్వామి కలలో కన్పించి —

'ప్రకటైకస్థితినైతి నే నఖిలకుంభస్మూర్తినై నాదగౌ
నికులాంభోనిధిపూర్ణ సోముఁడన పన్నెల్మీయు సోమాధినా
యకమూర్ధన్యునకున్ గిరమ్మకు సుతుండై ధీరుఁడౌ వేంకట
న్నకు లీలాస్పదమైన బోరువెలి పుణ్యస్థాన మాస్థానిగన్'

— 1-83.

'ఆ పురమున ననవరతము
కాఁపురమొనరించు నాదగౌండ్లకు మేలై
దీపకుఁడు వేంకటన్నయ
నా పటిమన్మించె పాకనాటి కులమునన్' 1-84.

'అతఁడు మదంఘ్రిభక్తియుతుఁ డాయన యీకృతి విన్న మత్సము
ర్పితముగఁ జేయుమంచు నిను ప్రీతిమెయినర్చును నీవునున్ సమా
హితమతినట్ల సల్ప నుభయేప్సితముల్ తదుపాధియుక్తి సం
తతము ఫలించు మత్కరుణఁ దత్కృతిభర్తను నేనె కావునన్'

— 1-85.

అని యాదేశింపఁ గవి యట్లే యాచరించి యిహపరముల సాధించి తరించినాఁడు. చిత్రకవితా ప్రాభవము విస్తారముగా కల్గి ఆఱాశ్వాసముల మేర విస్తరించిన దీ కృతి. తాను 'ఆంధ్ర గీర్వాణ కవితా సవఘంటసురత్రాణ బిరుదాంకుఁడ'నని కవి స్వీయప్రతిభను విశదీకరించినాఁడు.

కృత్యవతారికయందు కవి నాఁటి సాహిత్యపోషకులను గూర్చి విసరిన విసరు గమనింపఁ దగినది.

కేవల సరసపదాన్యం
డీ వసుమతి లేఁడు కలిగెనేని కవిత్వ

*దీని తాళపత్రప్రతి హైదరాబాదు లక్ష్మణరాయ పరిశోధకమండలి గ్రంథాలయమునఁగలదఁట.

శ్రీ వెలయఁ జేసి కవులు ప్ర
భావంబులు సూపరే ప్రబంధక్రియలన్' —1—48.
'పట్టుమని కాసు చేతన్
బెట్టెడువాఁడొకఁడు లేఁడు బీదల కిలలో
కట్టిడి లోభి నరాధము
లిట్టి దురాత్ములకు సుకృతులీయందగవే' —1—58.
'పరఫలమది పోనాడిన
పరకవి కిహమున యథేష్టవస్తువు లొసఁగే
నరుఁడేఁడీ స్వల్పుఁడగు
దొరను కృతిన్నిలిపి యుభయతోభ్రష్టుఁడగున్' —1—59.

అని నీచనరుల నీసడించి తన కృతిని భగవదర్పితము చేసినాఁడు.

'తిరమగుచోటు, నింటికొక తీర్పరి పెద్ద, నిజానుకూల సుం
దరి, యుచితజ్ఞుఁడై బహుళదాతగు నేత, సుధీ సహాయమున్
హరి కరుణాకటాక్షమును నబ్బినఁ గాక మహాప్రబంధముల్
సరసిజసూతికిన్ బలుకుచానకునైన రచింప శక్యమే' —1—70.

అన్న పద్యము 'నిరుపహతి స్థలంబు....' అను అల్లసానివారి చాటువు ననుకరించునట్టిది.

'చక్కఁదనంబు తీవియును జవ్వనమున్ గల ప్రాణవల్లభుం
డక్కున గూర్చి ముద్దుగొని యక్కఱ దీఱఁగ గారవింపఁగా
సొక్కి సుఖింప లేని యల సుందరి కా యెలప్రాయమేల సొం
పెక్కెడు రూపమేల కళలేల విలాసము లేల యారయన్' —3—285.

అను నిందలి పద్యము మనుచరిత్రమునందలి 'చొక్కపుఁబ్రాయమున్ మిగుల సోయగముంగల ప్రాణనాయకుం డెక్కుడు వశ్యతన్ రతుల యేఁకటఁ దీర్చ....' (మను. 3—7) అను పద్యమున కనుకృతి. ఈ ప్రబంధరాజమునందు రఘు అజమహారాజుల చరిత్రము విపులముగా వర్ణితము. మొదటి రెండాశ్వాసములలో రఘువుకథయు, చివరి నాలుగాశ్వాసములలో అజుని చరితము వివృతము. కాళిదాసు రఘువంశమందలి 4—7 సర్గలలోని కథాభాగ మీ కావ్యమునకు మొదలుసంచి. కాళిదాసుని అనేకశ్లోకముల నాంధ్రీకరించి కవి తనకృతిలో నిమిడ్చినాఁడు. మచ్చునకు కొన్ని పద్యములు :

'అనిమొన నెట్టిశూరులకు నైన జయాపజయంబు లొందుటల్
సను విధిచోదితంబులివి సాహసమానము లీ యహంకృతుల్
పనిగొనవిప్పుడేమి పగవాసెను సఖ్యమొనర్చి యేఁట న
ప్పనములు పెట్టుచున్ సరసభావమునన్ మను పొమ్ము భూవరా'
—2—114.

'అలరు బెడంగు కెంజిగురుటాకు గుడారము మొల్లపువ్వుఁదీ
గల బిగిత్రాళ్ళ గట్టిగను గట్టిన దట్టపుటంటిమట్టలం
దొలికెడి పచ్చకప్పురముతోఁ గయిసేసిన గచ్చుటర్గుపై
బెళుకు మిటారి చెంగలువపీఠము నిల్పె వసంతుఁడింపుగాన్' —4—24.
జోరవెల్లి సంస్థానాధీశ్వరుల కీర్తివల్లికకు పాలవెల్లివంటి వీ కృతులు.

ఉపజీవ్య గ్రంథసూచి

1. కందుకూరి వీరేశలింగముపంతులు, ఆంధ్రకవుల చరిత్రము, తృతీయభాగము. పుటలు 194—196.

2. సురవరము ప్రతాపరెడ్డి, గోలకొండకవుల సంచిక.

3. చాగంటి శేషయ్య, ఆంధ్రకవితరంగిణి, సంపుటము 12, పుటలు 199—212.

4. ఆదిరాజు వీరభద్రరావు, తాళపత్ర గ్రంథములు, తెలంగాణము, మొదటిభాగము, దేశోద్ధారక గ్రంథమాల, సికిందరాబాదు, 1956.

5. డా. బిరుదురాజు రామరాజు, మరుగుపడిన మాణిక్యాలు, పుటలు 44—50.

6. బులుసు వేంకటరమణయ్య, ఆంధ్రకవి సప్తశతి, పుటలు 71, 225, 280.

7. డా. బిరుదురాజు రామరాజు, రాఘవాభ్యుదయ పీఠిక, పుటలు 1—9.

8. ఆరుద్ర, సమగ్రాంధ్ర సాహిత్యం, సంపుటము 11, పుటలు 203—217.

9. మారేమండ రామారావు, గద్వాల సంస్థానము, కాకతీయసంచిక, పుటలు 261—272.